

Gebruik van Zuid-Flevolandse bossen door Wespenspiegelen *Pernis apivorus* van de Veluwe

Willem van Manen

Het Horsterwold vormt samen met het Hulkesteinse bos een boscluster met een oppervlakte van c. 6000 ha. Het gebied ligt aan de oostzijde van Zuidelijk Flevoland en grenst aan de randmeren Nuldernauw en Wolderwijd die de polder scheiden van de Veluwe. Het bestaat voornamelijk uit loofbos op zeeklei, met populier, es, zomereik, beuk en fijnspar als meest voorkomende boomsoorten. Het grootste deel is aangeplant tussen 1973 en 1985 en is dus nog niet zo oud.

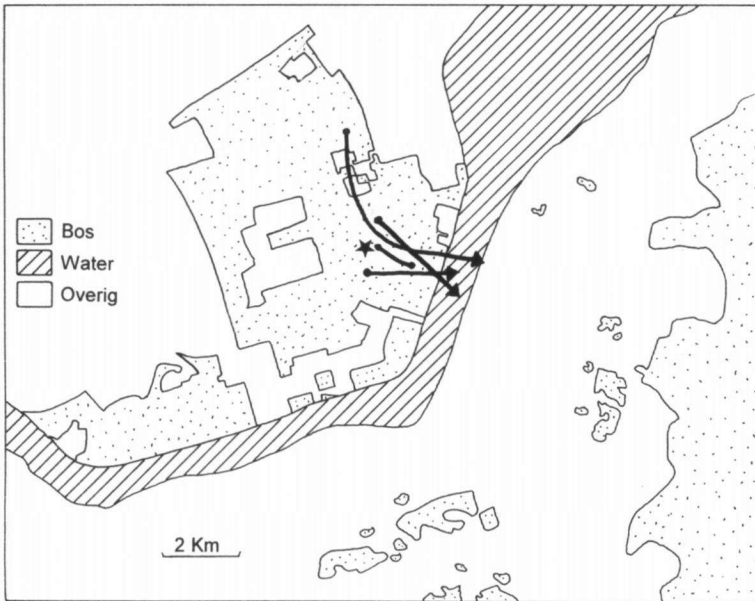
Sinds 1992 worden in het Horsterwold (Zuidelijk Flevoland) roofvogelnesten opgezocht en jonge roofvogels geringd. Daarbij worden vrijwel jaarlijks Wespenspiegelen gezien, soms enkelingen, soms tweetallen. Tot op heden zijn echter geen nesten gevonden (van Swieten 2000). Wel werden in 1994 twee territoria opgevoerd aan de hand van waarnemingen van twee mannetjes met verschillend verenkleed en werd een Wespenspiegelen met prooi in de poten gezien in het Hulkesteinse Bos (Bijlsma 1994). Deze waarnemingen deden vermoeden dat er ergens in dit grote bos een Wespenspiegelen moest broeden.

In 2000 en 2001 inventariseerde ik zelf het Hulkesteinse Bos en een groot deel van het Horsterwold in opdracht van Staatsbosbeheer. Ik zag er gedurende het normale veldwerk geen Wespenspiegelen. In juli 2001 besloot ik het gebied met de speciaal op Wespenspiegelen toegesneden methode (Bijlsma 1997) te onderzoeken. Deze methode komt erop neer dat het doen en laten van de Wespenspiegelen in kaart wordt gebracht vanaf een hoog punt met uitzicht over het bos. In de bossen op zandgronden zijn meestal geschikte toppen van douglas of *Abies grandis* voorhanden om in plaats te nemen, maar in de Flevopolders ontbreken deze boomsoorten. De hoogste bomen zijn populieren die voor dit doel volledig ongeschikt en bovendien gevaarlijk zijn. Bij het SBB-kantoor staat echter een 40 m hoge zendmast, waar je een uitstekend overzicht over de wijde omtrek hebt. Deze mast staat midden in het oudste en voor Wespenspiegelen meest geschikte deel van het Horsterwold.

Op 17 juli 2001 nam ik hier om 9.40 uur plaats, samen met Wim van den Bergh. Na een korte regenbui was het zonnig geworden, er stond een zwakke wind, het zicht was redelijk en de buitentemperatuur bedroeg 17°C. Gunstige waarnemingsomstandigheden, kortom. Om 12.50 uur verlieten we de mast.

De waarnemingen

In totaal deden we vier waarnemingen van Wespddieven, waarschijnlijk vier verschillende vogels (Figuur 1). De eerste vogel kwam op om 10.05 uur, zuidelijk van de zendmast. Deze Wespddief droeg geen prooi, ruide niet, vloog rechtstreeks naar de randmeerkust en verdween kort daarop uit zicht. De tweede vogel kwam op om 10.20 uur, niet zo ver noordelijk van de toren, vloog in een rechte lijn actief vliegend naar de randmeerkust en verdween uit zicht halverwege de oversteek. Deze vogel ruide niet en had waarschijnlijk een kleine prooi bij zich. Het derde exemplaar kwam ver naar het noorden op om 10.45 uur. Na een lange bocht stak ook deze vogel het randmeer over en kon daarbij ver gevolgd worden, omdat het zicht inmiddels beter was geworden. Het betrof een vrouwtje dat handpen één symmetrisch ruide; ze droeg een kleine prooi. De vlucht werd op grote hoogte en al cirkelend en afzakkend gemaakt. De vierde vogel ontdekten we om 12.25 uur vrijwel onder de zendmast. Het betrof een donker, niet-ruide mannetje, dat na wat aarzelingen een kilometer verder weer in het bos verdween. Dit gedrag is typisch voor een foeragerende Wespddief.

Figuur 1. Waarnemingen van Wespddieven in het Horsterwold op 17 juli 2001. De ster vertegenwoordigt de zendmast, de pijlen de routes van de Wespddieven *Observations of Honey Buzzards in Horsterwold on 17 July 2001. Star = observation tower, stippled = woodland (far right: edge of the Veluwe just visible), hatched = water, unmarked = farmland; flights of birds indicated by lines and arrows.*

Discussie

Er werden geen Wespendienven gezien die zich territoriaal gedroegen of waarvan het waarschijnlijk was dat ze een nest hadden in het Horsterwold. Normaal gesproken zijn hiervoor in deze tijd van het jaar gedurende drie uren observatie genoeg aanwijzingen te verkrijgen (eigen ervaring). Hoewel we midden in het meest geschikte deel van het Horsterwold zaten, wil dit niet zeggen dat er geen Wespendienven broeden. Daarvoor hadden we namelijk ook op andere plekken in het Horsterwold moeten posten. Het geeft wel aan dat het een vrij normale zaak is dat Wespendienven van de Veluwe aan de overzijde van het randmeer foerageren. Dat is verrassend, omdat het uitgraven van wespennesten in een kleibodem (Zuidelijk Flevoland) lastiger moet zijn dan op zand (Veluwe). In ieder geval zijn de tot nu toe geobserveerde Wespendienven (ook de twee territoria in Bijlsma 1994) geen bewijs voor een territorium ter plaatse. Evenmin zag ik Wespendienven tijdens mijn systematische karteringen in de voorafgaande maanden.

Wespendienven broeden in Nederland in grotere bossen. Kleine bossen (enkele ha) worden alleen bezet wanneer er veel bos in de directe omgeving aanwezig is. Wanneer we de vliegrichting van de drie overstekers doortrekken naar de dichtstbijzijnde bosrand, dan levert dit afstanden op van minimaal 7, 6 en 10 km. De laatste vogel, een vrouwtje, ging vrijwel zeker naar een nest, omdat Wespendienven normaal gesproken geen prooien vervoeren om andere redenen dan ze naar de jongen te brengen. Voedselvluchten over grote afstanden zijn zeldzaam, maar niet ongewoon: 7 km (Bijlsma 1997), 7 km (Voskamp 2000), 8 km (eigen waarnemingen in Drenthe) en 10 km (Ziesemer 1997). Opvallend is dat al deze lange vluchten door vrouwtjes werden uitgevoerd. De genoemde afstanden vallen ruim buiten de voor Wespendienven bekende home ranges in West-Europa (Bijlsma 1993, Ziesemer 1997, Gamauf 1999, Voskamp 2000).

Summary: Honey Buzzards *Pernis apivorus* from the Veluwe forage in Zuidelijk Flevoland

On 17 July 2001 (9.40-12.50 hr) Horsterwold, a deciduous woodland in the reclaimed polder of Zuidelijk Flevoland (about 6000 ha, including Hulkesteinse Bos), was scanned for Honey Buzzards from a high tower in the centre. Zuidelijk Flevoland came into existence in 1968, when it was reclaimed from the IJsselmeer. The soil consists of marine clay. Woodlands, mainly consisting of deciduous trees such as *Quercus robur*, *Fraxinus excelsior*, *Populus* spp. and *Fagus sylvatica*, were planted between 1973 and 1985. Horsterwold lies at a distance of c. 10-12 km from the extensive forests on the sandy Veluwe, separated from it by a 1-4 km wide strip of water (Nuldernauw and Wolderwijd) and farmland along the edge of the Veluwe (4-5 km wide). The Veluwe is considered typical breeding habitat for Honey Buzzards, but breeding in the newly created polder forests of Zuidelijk Flevoland is

not yet proven, despite some observations suggesting the use of these areas by Honey Buzzards from at least 1994 onward.

Four, probably different, Honey Buzzards were observed during the short observation period, none of which behaved in the manner of a breeding bird having a nest in the area (Fig. 1). An adult male ascended for a short while, only to descend again after 1 km (typical foraging behaviour). Three other birds ascended from Horsterwold, gained height and crossed the lake which separates the reclaimed polder from the Veluwe, without returning. One of these birds, an adult female, transported a prey item. Prey transfers of Honey Buzzards are always directed toward a nest, indicating that this bird must have had a nest on the Veluwe. As Honey Buzzards in The Netherlands nest in large forests or in densely forested areas, the distance covered by this bird between the site of prey capture in Horsterwold and the nearest suitable breeding site on the Veluwe must have been at least 10 km. Neither the present observations, nor data gathered during systematic mapping in the previous months, indicated that Honey Buzzards breed in Horsterwold. It should be noted that apparently some Honey Buzzards from the sandy Veluwe preferred to forage in the clayey polder woodlands, an unexpected outcome for a bird known to mainly forage on ground-dwelling social wasps.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt en Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1994. Broedvogels van het Hulkesteinse Bos en een deel van het Horsterwold (Zuidelijk Flevoland) in 1994. A&W-rapport 104. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Gamauf A. 1999. Der Wespenbussard (*Pernis apivorus*) ein Nahrungsspezialist? Der Einfluß sozialer Hymenopteren auf Habitatnutzung und Home Range-Größe. Egretta 42: 57-85.
- van Swieten R. 2000. Roofvogelinventarisatie in het Horsterwold & Vaartbos (Zuidelijk Flevoland) 1999-2000. Rapport 002. Staatsbosbeheer Regio 3: Flevoland & Overijssel, Zwolle.
- Voskamp P. 2000. Populatiebiologie en landschapsgebruik van de Wespendif *Pernis apivorus* in Salland. Limosa 73: 67-76.
- Ziesemer F. 1997. Raumnutzung und Verhalten von Wespenbussarden (*Pernis apivorus*) während der Jungenaufzucht und zu Beginn des Wegzuges - eine telemetrische Untersuchung. Corax 17: 19-34.

Adres: Oosterbroekstraat 45, 9402 RB Assen.

